

www.dereta.rs

Biblioteka
POSEBNA IZDANJA

Urednik
Aleksandar Šurbatović

Copyright © Milan Vlajčić
Copyright © ovog izdanja dela Dereta

MILAN VLAJČIĆ

Zvezdana prašina

ESEJI I KOMENTARI:
MALA KULTUROLOŠKA SVAŠTARA

Beograd
2018.
DERETA

Duški

Umesto predgovora

„Nacionalizam je poslednje прибежиште nitkova”

(Dr Samjuel Džonson, 1709–1784)

„Too poor for morality”

(engleska srednjevekovna mudrost)

„Stid je početak revolucije”

(K.Marks)

Ovaj niz eseja, komentara, glosa, nastavak je nastavka: dve moje prethodne knjige (*Pogled iz ogledala*, 2015. i *Potemkinovi potomci*, 2016, obe kod istog izdavača, „Gradac”, Čačak) ponudile su ličnu, pristrasnu, u svakom slučaju subjektivnu dijagnozu naše kulture, kulturne politike i njenog mesta u okruženju.

Sada zaokružujem ovaj trnovit posao koji sam svojevoljno odabrao pre više od pola stoleća. Ne sporim da drugi mogu da pomenute fenomene sagledaju iz svog ugla, ne smatram da sam izrekao dijagnoze koje se ne mogu dopuniti ili ispraviti, ali to je sada već posao za neke druge.

U širokom rasponu od vrhunaca elitističke kulture do kulture ulice, od povoda iz oblasti filma, književnosti, vizuelnih umetnosti i novih povoda iz virtuelne zone sumraka, pokušao sam da pratim šta se dešava u našoj kasabi i u širokom svetu (nekad je to isto, samo je pitanje ugla posmatranja).

Još jedna moja kulturološka svaštara, neke će zadovoljiti, a neke bogme i razgneviti. Ko je dočita, nešto će ipak novo saznati.

Svi ovi eseji i glose pojavljuju se prvi put u štampanom obliku jer sam silom prilika pribegao u okrilje e-portala koji su mi ukazali gostoprimstvo. Najveći deo knjige je najpre objavljen na portalu farmaceutske i kozmetičke kuće „AllMe” (Beograd, Resavska 21a), a preostali deo tekstova se našao na portalima sa kojih sam bio pozvan na saradnju. Dugujem im veliku zahvalnost jer su me nagnali da nastavim stazom kojom se krećem više od 50 godina. Za sada nemam nameru da uzmaknem.

(septembar 2017)

M.V.

Moć stereotipa

Na jednom filmskom festivalu pre nekoliko godina, pijem kafu sa dugogodišnjim prijateljem, filmskim kritičarem iz Kanade, a on me odjednom upita: „Da li igrate kolce?” Najpre sam se zbunio jer je razgovor vođen na engleskom, a reč kolce je uletela iz srpskog. Zbunjen, rekoh da nisam razumeo pitanje. Kad je doslovno ponovio iste reči, shvatio sam da je podlegao stereotipu koji o Srbiji vlada, zahvaljujući našoj marketinškoj retorici: igramo kolce, na glavama šajkače, pijemo šljivku, umaćemo hleb u so dočekujući mile goste u svom domu. Rekoh mu, uz osmeh, da ne znam da igram kolce, nažalost. I skočismo na drugu temu.

Upotreba stereotipa je naša sudbina, ograničenih smo znanja, mediji šire uprošćene formule o bliskim i dalekim kulturama. Stereotipi su uprošćene mentalne slike, u korenu njih leži nešto tačno, samo što se to onda protegne mimo novih saznanja i iskustava na koja nismo bili spremni.

Mi najčešće primećujemo stereotipe koji izvana dolaze do nas, kao da svi moraju da znaju sve o nama, a nismo svesni da svakog dana, govoreći o drugim narodima, kulturama i tradicijama, koristimo stereotipe. Ako ih prihvatimo kao konačne, zaokružene istine, onda upadamo u istu klopku koju drugi, često bez zle namere, namenjuju nama.

Nedavno, na jednoj porodičnoj sedeljci, mlada i obrazovana studentkinja odjednom izgovori odlučnu rečenicu: „Nikad ne bih mogla da živim u Americi”. Kad je upitah da li je ikad bila tamo, reče: „Ne”. A kad je upitah da li ju je iko zvao da tamo živi, odgovor je bio isti. Što je najzanimljivije, njen život ni ovde nije baš ugodan, jer se živi teško i na note zbog opštih ekonomskih tekoća naše domovine, ali ovde je ova devojka našla utehu. Uspela je da sklopi sliku o dalekoj zemlji (zamenite Ameriku Rusijom ili Kinom), možda joj to olakšava život.

Uzeću jedno svoje životno iskustvo. Pre petnaestak godina sa porodicom sam se otisnuo na letovanje u Tursku, prvi put u životu. Imao sam neke maglovite predstave u glavi o toj zemlji, otvoreno govoreći, stereotipe na osnovu izveštavanja medija. Malo sam se i pribojavao jer je to muslimanska zemlja, a nama se uvek čini da kulture drugačije religioznosti nameću nešto što će nam biti izvesno opterećenje.

Ništa od svih tih bojazni. Zatekli smo zemlju primerne čistoće, u hotelu, na hotelskoj plaži, oko bazena, o kojoj (čistoći) ovde kod nas možemo da sanjamo. Šetajući po okolnim selima, ulazili smo u kafane sa ljubaznim osobljem, kad sam plaćao, niko mi nije zakinuo u kusuru (u Beogradu ponekad moraš da budeš vrlo oprezan i u velikim supermarketima). Ulazio sam u njihove crkve, podvrgli smo se osnovnom ritualu, skidali obuću, moja žena je za male pare dobila ogrtač da sve bude po protokolu. Nijedna nelagodnost za petnaestak dana boravka.

U Smirni i manjim mestima cunjali smo po narodnim pijacama, nudili su nas kafom, pokazivali robu bez velike prisile. U Efesu, gradu koji je poznat kao rodno mesto helenističke kulture (rođena je na zapadnim obalama Turske, to niko ne poriče), videli smo kako se brižno čuva biblioteka, ostaci grada sa kućama, ulicama, vodovodom, toaletima... Na tom primeru imali bismo mnogo šta da naučimo.

Hajde da pomenem i jedan nezgoda stereotip koji vlada u zemlji velike kulturne tradicije, Francuskoj. Tamo se uglavnom primenjuje ono zlatno balkansko pravilo: govori srpski da te ceo svet razume! Mislím, naravno, na francuski. Ako izgovorite neku francusku rečenicu sa izvesnom omaškom, svi će da vas ispravljaju kao da nije važna komunikacija, već kao da polažete ispit pred komisijom. Našao sam i tome lek. Pošto i njihovi najpoznatiji intelektualci, pisci i filmski kritičari jedva da natučaju neki strani jezik, uvek sa njima razgovaram na engleskom. Odjednom su svi na velikim mukama, vaš ugled u njihovim očima odjednom raste.

Vratimo se svemoćnim stereotipima, kojima, hteli mi to ili ne, bezbolno robujemo. Kad god pomislimo o skandinavskim narodima kao hladnim i pribranim, o Italijanima koji su bezbrižni, najradije jedu picu, kao što Francuzi obožavaju buđave sireve, Brazilci najradije plešu sambu, a Argentinci tango, to je podjednako tačno kao početno pitanje mog dobrog prijatelja: da li igram kolce.

(mart 2016)

Stendalov sindrom

Veliki francuski pisac iz prve polovine 19. veka, koji je dobro predvideo da će ga zvanična francuska kultura prepoznati tek nakon četrdesetak godina, Anri Bejl (koji se u književnosti potpisivao kao Stendal), ostao je poznat ne samo po desetini izvanrednih knjiga, nego i po fenomenu koji je poznat kao Stendalov sindrom. Kad je kao francuski konzul u Napoleonovom carstvu prvi put kročio u Italiju 1804, razgledajući velika likovna i arhitektonska dela renesanse u Firenci, bio je potresen lepotom i primetio je da mu srce užurbano kuca, da od silnog uzbuđenja jedva diše.

Krajem tog veka jedna italijanska psihijatrica je ovaj fenomen kod ljudi zaprepašćenih silinom lepote nazvala imenom: Stendalov sindrom.

Čemu sve ovo podsećanje? Da li mi danas, kao i naši savremenici, imamo prilike da u sebi osetimo nešto slično, mereno silinom unutrašnjeg doživljaja? Retko i sve manje.

U Stendalovo doba, bez interneta, temeljnih kulturno-istorijskih proučavanja, bez autoritativnih tumačenja velikih umetnika prošlosti, ovaj pisac (1783–1842) je uleteo u začarani vilajet obilja remek-dela velikana koji se zovu Leonardo, Mikelandelo, Rafael, Bernini, Bruneleski, a opremljen čulima „kojima se poima lepota” (Geteov srećni izraz), reagovao je burno – i, srećom, nije umro od lepote.